

УДК 343.222(477)

А.В. Ландина

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ:
ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

У статті розглядаються проблеми кримінальної відповідальності та форми її реалізації.

Ключові слова: *покарання, суб'єкти злочину, кримінальна відповідальність, Кримінальний кодекс України.*

В статье рассматриваются проблемы уголовной ответственности и формы ее реализации.

Ключевые слова: *наказание, субъект преступления, уголовная ответственность, Уголовный кодекс Украины.*

In this article handling a problem of criminal liability and forms her implementation.

Key words: *punishment, criminal, criminal liability, criminal code of Ukraine.*

Кримінальна відповідальність є одним із основоположних інститутів кримінального права. Тому і дослідження проблемних питань, пов'язаних із кримінальною відповідальністю, та віднайдення шляхів їх розв'язання є одними з найбільш актуальних у кримінально-правовій науці. Власне, до вказаних актуальних питань належить і визначення форм реалізації кримінальної відповідальності.

Багато аспектів цього інституту вже вивчалися науковцями, серед яких варто назвати таких, як Л.В. Багрій-Шахматов, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.К. Гришук, М.Д. Дурманов, І.В. Красницький, Г.А. Крігер, М.І. Мельник, В.В. Скибицький, І.І. Чугуников та інших. Але проблемі визначення форм реалізації кримінальної відповідальності було присвячено не багато праць.

Варто вказати, що є формою (реалізацією) кримінальної відповідальності. В кримінальному праві існує ряд визначень даного поняття. Але ми наведемо тут визначення, яке, видається, найбільш точно визначає, що є формою реалізації кримінальної відповідальності. Це визначення І.В. Красницького, який зазначає, що форми кримінальної відповідальності – це передбачені кримінальним законом можливі варіанти поєднання елементів кримінальної відповідальності, застосування яких об'єднане єдиною метою¹.

¹ Див.: Красницький І.В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним Франції та України: порівняльний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. - Львів, 2005. - С. 115.

Кримінальна відповідальність як одна з форм юридичної відповідальності¹, є двох видів - позитивна і негативна. Так само, як ці види різняться між собою, різняться і їх складові, в тому числі форми реалізації.

Позитивну кримінальну відповідальність визначають як вид кримінальної відповідальності, який реалізується в рамках регулятивних кримінально-правових відносин і становить собою форму реалізації приписів кримінального закону, що проявляється в усвідомленому дотриманні суб'єктом вимог кримінально-правової заборони або виконанні суб'єктом свого кримінально-правового обов'язку, чи у використанні ним свого суб'єктивного права, передбаченого нормою чинного закону України про кримінальну відповідальність². Цей вид кримінальної відповідальності ще називають перспективною з тієї причини, що вона виникає із юридичного обов'язку відповідних суб'єктів здійснювати позитивні, корисні для суспільства функції й реалізується у регулятивних правовідносинах³.

З приводу визначення форм реалізації цього виду кримінальної відповідальності думки вчених співпадають. Їх виділяють три:

1. дотримання суб'єктом кримінально-правової заборони (пасивна поведінка, що полягає у не вчиненні дій, за які передбачена кримінальна відповідальність, що передбачено більшістю норм Особливої частини);

2. виконання суб'єктом покладеного на нього кримінально-правовою нормою обов'язку (активна поведінка, яка полягає у виконанні певних обов'язків, наприклад, медичними працівниками, невиконання яких тягне кримінальну відповідальність за статтями Особливої частини);

3. використання суб'єктом свого права, передбаченого кримінально-правовою нормою (нормами) кримінального закону (використання своїх законних прав, наприклад, на необхідну оборону або на дійове каяття чи інші добровільні дії, які сприяють попередженню

¹ Див.: Шемшученко Ю.С. Відповідальність юридична. / Великий енциклопедичний юридичний словник. / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. - К.: ТОВ "Видавництво "Юридична думка", 2007. - С. 105.

² Див.: Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина: Навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. - К.: Видавничий дім "In Jure", 2006. - С. 119.

³ Див.: Шемшученко Ю.С. Відповідальність юридична. / Великий енциклопедичний юридичний словник. / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. - К.: ТОВ "Видавництво "Юридична думка", 2007. - С. 105.

злочинної діяльності, що передбачено нормами Загальної та Особливої частин).

Стосовно негативної кримінальної відповідальності, то її визначають як вид юридичної відповідальності, що полягає у передбачених кримінальним законодавством наслідках, які мають настати для особи після вчинення нею злочину¹. В.К. Гришук уточнює, що кримінальна відповідальність становить собою процес реалізації приписів норм кримінального закону². Її ще називають ретроспективною, тому що кримінальна відповідальність, в першу чергу, є відповідною реакцією держави на вчинений в минулому злочин. Далі при розгляді питань, пов'язаних із негативною кримінальною відповідальністю, будемо вживати термін "кримінальна відповідальність".

Визначення форм реалізації цього виду кримінальної відповідальності є дискусійним питанням в кримінально-правовій теорії, і з цього приводу існує декілька точок зору. Найбільш поширеною є теорія, за якою виділяють такі три її форми: а) засудження без призначення покарання; б) засудження з призначенням покарання, але без його реального виконання; в) засудження з призначенням покарання та його виконанням³. Однак, як зазначає І.В. Красницький, критеріїв за якими слід виділяти саме такі, а не інші форми кримінальної відповідальності, як правило, не пропонується⁴.

Л.В. Багрий-Шахматов відносить до форм реалізації кримінальної відповідальності такі: а) кримінально-правові заходи, які містять "заряд" кари, а саме: покарання, інститут заміни покарання більш м'яким, примусові заходи медичного, виховного характеру, примусове лікування, та ін., б) кримінально-правові заходи, які є державними

¹ Див.: Костенко О.М. Відповідальність кримінальна. / Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. - К.: ТОВ "Видавництво "Юридична думка", 2007. - С. 103.

² Див.: Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина: Навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. - К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2006. - С. 119.

³ Див.: Баулін Ю.В. Кримінальна відповідальність: сутність, зміст та правова форма // Вісник Академії правових наук України. - 2003. - № 2-3. - С. 626-633, С. 631-632; Уголовная ответственность и ее реализация в деятельности органов внутренних дел. Учебное пособие. - М.: МВШМ МВД СССР, 1987 - 100 с., с. 23-24; Чернишова Н.В. Кримінальне право України (Загальна частина). Навчальний посібник. - К.: Атіка, 2003. - 288 с., с. 34-35].

⁴ Див.: Красницький І.В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним Франції та України: порівняльний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. - Львів, 2005. - С. 124.

засобами правового стимулювання судимих осіб, та правовими засобами попередження рецидиву, а саме: судимість, умовно дострокове звільнення від покарання, адміністративний нагляд, інші заходи пов'язані з соціальною адаптацією судимих осіб після відбуття покарання¹. С.Д. Шапченко вважає, що до форм (способів) реалізації кримінальної відповідальності належать: 1) покарання; 2) звільнення від покарання; 3) умовне незастосування покарання². На нашу думку, ці теорії мають право на існування, але вони вимагають критичного осмислення і деякого вдосконалення.

Поряд із цими, існує досить цікава концепція В.М. Хомича. Він вважає, що критерієм виділення форм реалізації кримінальної відповідальності слід визнавати комбінування в режимі засудження, різних за характером і змістом заходів впливу на злочинця, як обумовлених його засудженням, так і спеціально призначених судом³. На основі цього він зазначає, що до форм реалізації кримінальної відповідальності слід віднести: 1) засудження особи із застосуванням (виконанням) призначеного судом покарання; 2) засудження з відстрочкою застосування призначеного покарання; 3) засудження з умовним незастосуванням призначеного покарання; 4) засудження без призначення покарання; 5) засудження з застосуванням примусових заходів виховного характеру (стосовно неповнолітніх)⁴. Але дана концепція також не є беззаперечною з наступних міркувань: чинний КК України на відміну від КК України 1960 р. не закріплює інститутів відстрочки виконання вироку та умовного засудження; поза увагою залишились випадки осуду вчиненого діяння та особи, яка його вчинила з безумовним невиконанням (звільненням від відбування) покарання⁵, з чим ми погоджуємося.

¹ Див.: Багрий-Шахматов Л.В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности та форм ее реализации. Курс лекций/ Общая часть, издание второе – исправленное и дополненное. – Одеса, 2001. – С. 143-144.

² Див.: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2005. – С. 159.

³ Див.: Хомич В.М. Формы реализации уголовной ответственности. – Мн.: Белгосуниверситет, 1998. – С. 37.

⁴ Див. там само. – С. 37.

⁵ Див.: Красницький І.В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним Франції та України: порівняльний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Львів, 2005. – С. 129.

Ми притримуємося думки вчених, які вважають, що виділення форм реалізації кримінальної відповідальності обов'язково повинно мати нормативну основу¹, тобто ґрунтуватися на нормах КК України. з цієї позиції за чинним КК України кримінальна відповідальність може реалізуватись в таких формах: 1) осуд з призначенням та виконанням (відбуванням) покарання; 2) осуд з умовним невиконанням (звільненням від відбування) призначеного покарання; 3) осуд з безумовним невиконанням (звільненням від відбування) призначеного покарання; 4) осуд без призначення покарання².

Хоча і ця точка зору викликає ряд дискусій, які пов'язані з виділенням таких двох форм реалізації кримінальної відповідальності, як осуд з умовним невиконанням та осуд з безумовним невиконанням призначеного покарання. Але ми вважаємо саме цю теорію найбільш правильною. Крім того, вважаємо за потрібне визначити нормативне закріплення у статтях КК України зазначених форм реалізації кримінальної відповідальності.

Отже, ґрунтуючись на проведеному дослідженні, ми вважаємо, що до форм реалізації кримінальної відповідальності потрібно відносити наступні:

1. осуд без призначення покарання (ч.4 ст. 74, ч.1 ст. 105 КК України);
2. осуд із звільненням від відбування призначеного покарання (ст. 80, ч. 3 ст. 84, ст. 86, ст. 106 КК України, Закон України "Про застосування амністії в Україні");
3. осуд із умовним звільненням від відбування покарання (ст. 75, ст. 79, ч. 2 ст. 84, ст. 104 КК України);
4. осуд з призначенням покарання та його відбуванням.

Ми вважаємо, що розташування форм реалізації кримінальної відповідальності саме в такому порядку є більш доцільним: від менш суворої форми осуду до найсуворішої. Також на нашу думку, нормативне закріплення зазначених форм реалізації кримінальної відповідальності та їх регулювання в Україні знаходиться на достатньому рівні.

¹ Див.: Багрий-Шахматов Л.В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности та форм ее реализации. Курс лекций / Общая часть, издание второе - исправленное и дополненное. - Одеса, 2001. - С. 142.

² Див.: Красницький І.В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним Франції та України: порівняльний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. - Львів, 2005. - С. 137.

Використана література:

1. Багрий-Шахматов Л.В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности та форм ее реализации. Курс лекций / Общая часть, издание второе – исправленное и дополненное. – Одеса, 2001. – 207 с.
2. Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина: Навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. – К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2006. – 568 с.
3. Див.: Баулін Ю.В. Кримінальна відповідальність: сутність, зміст та правова форма // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2-3. – С. 626-633, с. 631-632; Уголовная ответственность и ее реализация в деятельности органов внутренних дел. Учебное пособие. – М.: МВШМ МВД СССР, 1987. – 100 с., с. 23-24; Чернишова Н.В. Кримінальне право України (Загальна частина). Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2003. – 288 с., с. 34-35.
4. Костенко О.М. Відповідальність кримінальна / Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Видавництво "Юридична думка"", 2007. – 992 с.
5. Красницький І.В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним Франції та України: порівняльний аналіз. дис. ... канд., юрид. наук: 12.00.08. – Львів, 2005. – 220 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2005. – 848 с.
7. Хомич В.М. Формы реализации уголовной ответственности. – Мн.: Белгосуниверситет, 1998. – 132 с.
8. Шемшученко Ю.С. Відповідальність юридична / Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Видавництво "Юридична думка"", 2007. – 992 с.

УДК 349.414

І.І. Сіряченко

**ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ:
"ОСНОВНЕ ЦІЛЬОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬ"
"ЦІЛЬОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ", "ФУНКЦІОНАЛЬНЕ
ВИКОРИСТАННЯ", "ДОЗВОЛЕНЕ ВИКОРИСТАННЯ"
ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК У ЗЕМЕЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

У статті досліджуються проблеми визначення та співвідношення між собою термінів та понять земельного законодавства. Розглянуті у науковій статті поняття виступають одними з основних інструментів управління земельними ресурсами та контролю за їх раціональним використанням.